

Banku sektora regulēšana Eiropas Savienībā: instrumentu un iespējamo seku analīze

Inna Dovladbekova, Marija Koļesņika

Rīgas Stradiņa universitāte, Reģionālās ekonomikas un biznesa katedra, Latvija

Ievads. Mūsdienu ekonomikā strauji pieaug finanšu, t. sk. banku sektora loma, jo tieši finanšu sektors akumulē finanšu resursus un novirza tos pārējās ekonomikas nozarēs. Banku sektors aktīvi pārsniedz pasaules IKP rādītāju. Labi funkcionējošas bankas un vērtspapīru tirgi palīdz veicināt ekonomikas aktivitāti, kas, nenoliedzami, ir vērtējams pozitīvi. Tomēr mūsdienu finanšu krīze parādīja, ka finanšu, t. sk. banku, sektors var kļūt par nozīmīgu makroekonomiskās nestabilitātes un krīzes faktoru. Banku sektora regulēšana un uzraudzība ir kļuvusi par aktuālu jautājumu.

Darba mērķis un metodes. Pētījuma mērķis ir, balstoties uz banku sektora regulēšanas modeļu un metožu analīzi, izvērtēt mūsdienu tendences banku sektora regulēšanā Eiropas Savienībā un noteikt tās ietekmi uz sektora funkcionēšanu. Pētījumā izmantota monogrāfiskā, abstrakti loģiskā, novērojuma un gadījuma analīzes pētījuma metode, kā arī sekundārā datu analīze.

Rezultāti. Mūsdienu tirgus ekonomikā komercbanku darbībai ir liela nozīme, pateicoties to sakariem ar visiem ekonomikas sektoriem. Banku sektorā ir pieaudzis piedāvāto pakalpojumu klāsts, kas liecina par banku darbības virzienu diversifikāciju. Tika izveidoti inovatīvie finanšu instrumenti ar augstu ienesīgumu un risku. Parādījās tā saucamais banku ēnu sektors – netradicionālie banku pakalpojumi (investīciju bankas, hedžfondi u. c.). Finanšu sistēmas struktūras izmaiņas veicināja aktīvu pieaugumu ārpus tradicionālās banku sistēmas. Banku sektorā ir vērojamas šādas tendences: nozīmīgs aktīvu un tirgus koncentrācijas pieaugums, ekspansīva kreditēšana, kas veicināja mājsaimniecību parādu pieaugumu, hipotekāro kredītu dominance, augsta riska kredītu pieaugums (nenodrošinātie un zemstandarta kredīti), investīciju darbība un spekulatīvie darījumi ar vērtspapīriem, piemēram, finanšu darījumi ar atvasinātajiem finanšu instrumentiem.

Lai nodrošinātu finanšu tirgus un banku sektora stabilitāti, jārealizē regulējošo pasākumu kopums kā nacionālajā, tā arī starptautiskajā līmenī, nosakot finanšu institūcijām noteiktas prasības, ierobežojumus un vadlīnijas, ar mērķi uzturēt finanšu sistēmas integritāti. Finanšu un banku sektorā uzraudzības noteikumi iekļauj tos, kas ietekmē tirgus piekļuves nosacījumus, un tos, kuru mērķis ir kontrolēt ar finanšu darbību, korporatīvo pārvaldību un iekšējām kontroles sistēmām saistītos riskus. Tirgus regulēšanas funkcijas ir makroekonomiskās un mikroekonomiskās stabilitātes uzturēšana, tirgus caurspīdīguma un starpnieku un investoru aizsardzības, veselīgas konkurences nodrošināšana un aizsardzība finanšu starpnieku sektorā. Šie noteikumi attiecas uz konkurences struktūru tirgū, un ir regulējumi attiecībā uz koncentrāciju, kartelēm un dominējošās pozīcijas ļaunprātīgu izmantošanu. Finanšu regulēšanas mehānismā nav unikāla modeļa, pie tam praktiski nav sastopams tikai viens uzraudzības veids. Zinātniskajā literatūrā ir sastopami vairāki regulēšanas veidi un to klasifikācijas. Pēc būtības var izdalīt tādus regulēšanas veidus jeb modeļus kā institucionālā uzraudzība, mērķa regulēšana, funkcionālā uzraudzība un viena regulētāja uzraudzība.

Eiropas Savienības finanšu sektora uzraudzības mehānisms ir unikāls tādā ziņā, ka starptautiskās konvencijas tiek ņemtas vērā, sastādot direktīvas, un ir ieviestas katrā dalībvalstī. Tika izveidota Eiropas Finanšu pārraudzības sistēma (*The European System of Financial Supervisors* – ESFS). ES dalībvalstu līderi ir vienojušies par banku savienību, lai nodrošinātu banku sektora stabilitāti, savlaicīgi veicot banku glābšanas pasākumus vai likvidāciju. Kā viens no regulēšanas instrumentiem varētu būt arī finanšu transakciju nodoklis banku sektorā.

Secinājumi. Veiktais pētījums liecina par to, ka finanšu un banku sektorā ir vērojama regulēšanas liberalizācija, kas veicina risku pieaugumu un nestabilitāti banku sektorā un ekonomikā kopumā. ES ir izveidoti vairāki banku darbības regulēšanas mehānismi, kuru pielietošana ir vērtējama diezgan pretrunīgi.